

Δρ. Παντελής Καλαϊτζίδης
Διευθυντής της Ακαδημίας Θεολογικών Σπουδών Βόλου
Διδάσκων στο Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο
Ερευνητής στο Καθολικό Πανεπιστήμιο του Leuven
pkalaitz@acadimia.org

**Νέος οίνος σε παλαιούς ασκούς;
Η Ορθόδοξη Θεολογία της Ιεραποστολής
και οι προκλήσεις του παγκοσμιοποιημένου κόσμου**

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η ορθόδοξη ιεραποστολική θεολογία, από κοινού με την ευρύτερη ανανέωση της ορθόδοξης θεολογίας που έλαβε χώρα κατά τη διάρκεια του 20ου αιώνα, αρχικά στη διασπορά, και στη συνέχεια σε πολλές Ορθόδοξες χώρες, έχει στηρίζει σημαντικά την παγκόσμια χριστιανική κοινότητα και την οικουμενική θεολογία με θέματα ιεραποστολικού ενδιαφέροντος.

Πρώτο επίτευγμα της ορθόδοξης ιεραποστολικής θεολογίας είναι η θεμελίωση της ιεραποστολής στην Τριαδολογική θεολογία, η κατανόηση της ιεραποστολής όχι ως μέσο προπαγανδισμού και διάδοσης ιδεολογικών πεποιθήσεων αλλά ως δίαυλο μετάδοσης της ίδιας της ζωής και της προσωπικής κοινωνίας που ενυπάρχει στον Θεό. Δεύτερο επίτευγμα αποτελεί ο θεολογικός προβληματισμός εν σχέσει προς τα χαρισματικά όρια της Εκκλησίας, ο οποίος θεωρούμενος είτε υπό πνευματολογική είτε υπό σωτηριολογική προοπτική, φαίνεται να υπερβαίνει τα κανονικά όρια αυτής, αγκαλιάζοντας ανθρώπους σε διομολογιακό ή ακόμα και διαθρησκευτικό εύρος.

Η ιεραποστολή ως διακονία και «λειτουργία μετά την λειτουργία» είναι άλλη μια σημαντική πτυχή της ορθόδοξης ιεραποστολικής θεολογίας, που αφορά την σύνδεση της ευχαριστιακής σύναξης με την κοινωνική δράση, της λειτουργικής ζωής με τους φτωχούς και τους περιθωριοποιημένους, διαχέοντας έτσι το λειτουργικό ήθος της κοινοκτημοσύνης στην καθημερινή ζωή. Στενά συνδεδεμένη με την ιδέα της «λειτουργίας μετά τη λειτουργία» είναι, επίσης, και η έννοια της «λειτουργίας πριν την λειτουργία», ως προϋπόθεση για μια αυθεντική ευχαριστιακή σύναξη και ως τρόπος υπέρβασης των διακρίσεων κατά των ατόμων με βάση τη φυλή ή το φύλο.

Επιπλέον, η εγκατάλειψη της ιδέας της ιεραποστολής, ως μέσο καθολικού προσηλυτισμού, από κοινού με τις επιθετικές πρακτικές του, και η κατανόηση της ιεραποστολής στα πλαίσια μιας κοινής χριστιανικής μαρτυρίας, και διαθρησκευτικού διαλόγου, λογίζεται ως άλλη μία σημαντική συμβολή της ιεραποστολικής θεολογίας. Κατά τη διάρκεια δε του 20ου αιώνα, η Ορθόδοξη ιεραποστολή διατήρησε σε αρκετές περιπτώσεις το σημαντικό πλεονέκτημα να διαχωρίζει την θέση της από τις αποικιοκρατικές βλέψεις και τις επεκτατικές πολιτικές. Στην κορυφή των ιεραποστολικών πρωτοβουλιών βρίσκεται η αξιολογική ιατρική, κοινωνική και φιλάνθρωπη δραστηριότητα των Ορθόδοξων ιεραποστολικών κέντρων και η σημαντική συμβολή τους στην ανάπτυξη της οικονομίας. Παράλληλα, η ιεραποστολική δραστηριότητα δίνει την δυνατότητα σε γυναίκες να κινηθούν έξω από

την οικογενειακή εστία, αναλαμβάνοντας ρόλους ή λειτουργήματα μέσα στην εκκλησία, παράλληλα με εκείνα της παραδοσιακής συζύγου και μητέρας.

Παρά τα θετικά αυτά επιτεύγματα, η ορθόδοξη ιεραποστολή δεν σημείωσε σημαντική πρόοδο στη διάρκεια του 20ου αιώνα, ενώ σήμερα βρίσκεται αντιμέτωπη με δυσκολίες και προκλήσεις, απέναντι στις οποίες δεν είναι πάντα έτοιμη να ανταποκριθεί με τον κατάλληλο τρόπο. Η Ορθοδοξία δεν έχει λάβει σοβαρά υπόψη τη σοβαρή δημογραφική αλλαγή, που δημιουργήθηκε από τη μαζική μετακίνηση του χριστιανισμού από τον Βορρά προς τον παγκόσμιο Νότο. Η Ορθοδοξία δεν είναι ενήμερη για τις ριζικές αλλαγές που πρόκειται να διαμορφώσουν τον χάρτη του παγκόσμιου χριστιανισμού στα χρόνια που έρχονται. Εκτός από ορισμένες μικρές, αλλά πολύ δυναμικές ιεραποστολικές κοινότητες, κυρίως στην Αφρική και την Ασία, η ορθόδοξη παρουσία σε αυτές τις περιοχές θεωρείται ισχνή. Η Ορθοδοξία είναι σχεδόν απύσχα από αυτή την θρησκευτική κοσμογονία, ενώ φαίνεται ότι δεν μπορεί να διαδραματίσει κάποιο ρόλο στην ανάδυση και διαμόρφωση αυτού του μη-δυτικού χριστιανισμού.

Είναι αποδεδειγμένο ότι η Ορθοδοξία είναι τόσο άρρηκτα ταυτισμένη με το Βυζάντιο που είναι τελικά σε θέση να ακολουθήσει μόνο το βυζαντινό μοντέλο σε κάθε τομέα και πτυχή της ζωής εκκλησίας (την θεολογία, την Θεία Λειτουργία, το κήρυγμα, την οργάνωση της Εκκλησίας, την εικονογραφία, την ψαλτική, κλπ). Αλλά αυτό το συγκεκριμένο μοντέλο δεν άπτεται απαραίτητα των προσδοκιών των λαών του Νότου, οι οποίοι διαθέτουν ένα εντελώς διαφορετικό ιστορικό υπόβαθρο και πολιτισμικό πλαίσιο. Η ιστορική Ορθοδοξία φαίνεται έτσι να παγιδεύεται στο Βυζάντιο, και από αυτή την άποψη, η μεγαλύτερη πρόκληση για την Ορθοδοξία σήμερα είναι να υπερβεί αυτή την ιστορική και πολιτισμική εμμονή, και να συνεχίζει την ιεραποστολή της στο σύγχρονο κόσμο, χωρίς τη διαρκή αναφορά στην ως άνω ιστορική περίοδο της Εκκλησίας.

Μια εκ νέου ιεράρχηση των προτεραιοτήτων είναι απαραίτητη έναντι των τιθέμενων θεολογικών και πολιτισμικών κριτηρίων, μια νέα ισορροπία μεταξύ του τοπικού και του καθολικού, του μερικού και του όλου. Από την άλλη πλευρά, στην περίπτωση των χωρών της ιεραποστολής του παγκόσμιου Νότου, αυτό που είναι ζωτικής σημασίας για την Ορθοδοξία είναι η ενσωμάτωση και ένταξη σε κάθε συγκεκριμένη κουλτούρα (inculturation), με άλλα λόγια, δεν αρκεί μόνο η μετάφραση των βιβλικών και λειτουργικών κειμένων μας στις τοπικές γλώσσες, αλλά χρειάζεται και η «μετάφραση» σύνολης της εκκλησιαστικής παράδοσης στις τοπικές κουλτούρες, η «μετάφραση» της Χριστολογίας και της θεολογίας της σάρκωσης, της Τριαδολογικής μας θεολογίας και της θεολογίας του προσώπου, της πλούσιας και λαμπρής λειτουργικής μας παράδοσης.

Ομοίως, η Ορθοδοξία πρέπει να απελευθερωθεί και από μια άλλη εμμονή: τη σχεδόν αποκλειστική προσφυγή στην οντολογική γλώσσα, η οποία χρησιμοποιείται από ορθόδοξους θεολόγους, κληρικούς, και ορισμένους ιεραπόστολους στη θεολογική τους σκέψη και το κήρυγμα, ακόμη και όταν έρχονται στον παγκόσμιο Νότο, όπου οι περισσότεροι από τους λαούς καθώς και οι περισσότερες γλώσσες δεν εμπεριέχουν ή δεν γνωρίζουν το ρήμα «είναι». Φαίνεται ότι η Ορθοδοξία ως σύνολο, ελληνόφωνη και μη ελληνόφωνη, δεν μπορεί να ξεφύγει από τους ισχυρούς δεσμούς

της με τον ελληνιστικό κόσμο. Δεν είναι ακόμη σε θέση να κατανοήσει και να αποδεχθεί ότι δεν ζούμε πια σε ένα ελληνιστικό κόσμο, ότι η οντολογία δεν είναι η κυρίαρχη φιλοσοφική γλώσσα της εποχής μας και ότι η οντολογική φιλοσοφία δεν αποτελεί πια το μόνο ή τον κύριο ενδιαμέσο φορέα ανάμεσα στην Εκκλησία και τον κόσμο. Χωρίς να αρνείται ή να παραμελεί τα σημαντικότερα επιτεύγματα που προέκυψαν από τη συνάντηση Χριστιανισμού και Ελληνισμού, η Ορθοδοξία οφείλει να επανεύρει τα βιβλικές της ρίζες, και τους αφηγηματικούς και μη-φιλοσοφικούς θησαυρούς της.

Είναι σαφές ότι δεν μπορούμε να αντιμετωπίσουμε τις σημερινές παγκόσμιες προκλήσεις, όταν ως Ορθόδοξοι αρνούμαστε συνεχώς και επίμονα την πραγματικότητα της παγκοσμιοποίησης, γεγονός που συνεπάγεται έλλειψη ευαισθητοποίησης σχετικά με τον κόσμο στον οποίο ζούμε σήμερα. Σε πολλά περιβάλλοντα της Ορθόδοξης Εκκλησίας παρατηρείται ένας δεσπόζων αντι-παγκοσμιοποιητικός λόγος. Κάθε φορά που ο εκκλησιαστικός λόγος καταφέρεται ενάντια στην παγκοσμιοποίηση ή καλεί σε αντίσταση, δεν επικαλείται θεολογικά επιχειρήματα ή κριτήρια, αλλά πολιτισμικά και εθνικά, επιχειρήματα για την υπεράσπιση της εθνικής ανεξαρτησίας, για τη γλώσσα και την ταυτότητα που διατρέχουν κίνδυνο. Ωστόσο, παραλείπει να επισημάνει τις αρνητικές οικονομικές και κοινωνικές συνέπειες της παγκοσμιοποίησης για τους φτωχούς και τους περιθωριοποιημένους.

Η Ορθοδοξία περαιτέρω χαρακτηρίζεται κατά κύριο λόγο από την «πνευματικότητα», αποδεχόμενη για τον εαυτό της τον υποβιβασμό στη σφαίρα του μυστικισμού και του εξωτικού ή της μυστικιστικής εκδοχής του χριστιανισμού, αυτο-αποκλειόμενη έτσι από ένα καθολικό, ολιστικό, και χωρίς αποκλεισμούς όραμα για τον κόσμο και τη σωτηρία του. Αυτό που διακυβεύεται δεν είναι ο διαχωρισμός ή η αποσύνδεση της πνευματικότητας από την επανάσταση ή της Ευχαριστίας από την απελευθέρωση, αλλά, αντιθέτως, η σύνδεση της Ευχαριστίας με την απελευθέρωση και της επανάστασης με την πνευματικότητα.

Εν κατακλείδι, μετά τον συσχετισμό της ιεραποστολής με ευσεβιστικές και ακτιβιστικές θρησκευτικές οργανώσεις όπως η «Ζωή», και, ως εκ τούτου, της υποτίμησής της ως δυτικότροπης από πολλούς από τους θεολόγους του κινήματος της «επιστροφή στους Πατέρες», πρόσφατα αρχίσαμε να συνειδητοποιούμε την προβληματική κληρονομιά της προηγούμενης θεολογικής γενιάς, αποδεχόμενοι τελικά το αυτονόητο, ότι δηλαδή η ιεραποστολή δεν αποτελεί δευτερεύον συστατικό στοιχείο της Εκκλησίας συγκρινόμενη με την Ευχαριστία, και ότι η ίδια συνιστά την έμπρακτη εφαρμογή των εντολών του Χριστού στην ιστορία.